

TÜRKİYE DİYANET VAKFI YAYINLARI / 593

**ULUSLARARASI
PROF. MUHAMMED B. TAVÎT
ET-TANCÎ SEMPOZYUMU**

13-14 Ekim 2011

**HAZIRLAYAN:
PROF. DR. SÖNMEZ KUTLU**

ANKARA 2015

MUHAMMED B. TAVÎR ET-TANCÎ'NİN DİN-SİYASET İLİŞKİSİNE YAKLAŞIMI

Prof. Dr. Sönmez KUTLU

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

İslam dünyasında Hz. Peygamber'in vefatıyla birlikte başlayan siyasî tartışmalar, tarihsel süreçte kapsamı ve boyutları genişleyerek günümüze kadar devam etmiştir. Sorunun çözümü ile ilgili görüş ileri sürenlerin, pek azı hariç, Şii ve Sünni kelimî eserlerde İmamet başlığında yer alan çerçevenin dışına çıkamadıkları, geçmişte farklı toplumsal ve kültürel ortamlarda yaşanan siyasî tecrübeyi "İslamî siyaset doktrini" adıyla savunmaya çalıştıkları görülmektedir. "İmamın nassla tayin edildiğini ve Haşimilere ait olduğunu" ileri süren ve hakimiyetin kaynağının Allah olduğunu savunan Şiilerden, "Hilafetin Kureyşe ait olduğunu ve ilk dört halifenin tarihi sırasının fazilet sırası olduğunu" savunan ve otoritenin kaynağının halk olduğunu söyleyen Ehl-i Sünnet kesimlerine varıncaya kadar, hemen hemen bütün kesimler Arap siyasî kültürünün etkisi ile şekillenen "İmamet" veya "Hilafet" konusunu, siyasî ve hukukî bir mesele kabul etmekten ziyade itikatla ilişkili bir mesele olarak ele almayı tercih etmişlerdir. Bu iki mezhebin dışındakiler, bazı noktalarda bu görüşlere muhalefet ettikleri görülse de, sistemli bir siyaset doktrini ortaya koyamamışlardır. Hatta bunlardan Mutezile siyasî iktidarı kullanarak, savunduğu ilkelere ters bir politika izlemiş, Hariciler ise devlet yönetimine geldiklerinde, babadan oğula geçen saltanat sistemini benimsemişlerdir.

Son yüzyılda hilafetin kaldırılması öncesi ve sonrası süreçte din-siyaset ilişkisi, din-devlet ilişkisi, İslam ve demokrasi ya da din ve laiklik meseleleri ile ilgili yoğun tartışmalar yaşandı. "İslam, din ve siyasettir." sloganıyla din ve siyaseti aynileştiren İhvan-ı Müslimin; "hilafet sistemini" İslamî rejim olarak sunan Hizbu't-Tahrir; çok partililiği bir tür küfür olarak gören ve toplumu ilk üç neslin döne-

mine döndürmeye çalışan Selefilik; siyasi bir parti olarak örgütlenen ve hilafet konseyi fikrini savunan Cemaat-i İslamî gibi İslamcı hareketler, din-siyaset ilişkisi etrafındaki tartışmalar neticesinde ortaya çıkmıştır. Ancak bu akımlar, din-siyaset ilişkisini, Ku'rân'dan ve Hz. Peygamber'in risalet/nübüvvet görevinden hareketle ya da bugün yaşanan vakıadan hareketle çözümlemek yerine geçmişte yaşanan siyasi tecrübeyi ilahî kaynaklı siyasî bir sistem olarak algılama eğiliminde oldular. Halbuki hilafet, olsa olsa Müslümanların dünyevi işlerini yürüten siyasi ve hukukî bir kurum olabilirdi. Bununla birlikte yaşanan siyasi ve toplumsal değişimi iyi okuyan bazı Müslüman mütefekkirler, verili durumdan hareketle din-siyaset ilişkisi konusunda, bizim sosyolojik, hukukî ve kelamî (teolojik) adını verdiğimiz birbirinden farklı yaklaşımlar geliştirdiler. Sosyolojik yaklaşımı Ziya Gökalp, hukuki yaklaşımı Seyyid Bey, kelamî yaklaşımı ise Ali Abdurrazık örneklemleri üzerinden, "İmam Maturidî'ye Göre Diyanet-Siyaset Ayrımı ve Çağdaş Yaklaşımlara Tesiri"¹ adıyla daha önce yaptığımız bir araştırmada analiz etmiştik. Ancak bu makalede Muhammed b. et-Tavîr et-Tancî'nin görüşleri henüz yayımlanmadığından, onun din-siyaset ilişkisi hakkındaki yaklaşımına bu sırada muttali değildik. Araştırmamızın yurt içi ve yurt dışında büyük yankı uyandırması üzerine, konu farklı boyutlar kazandı ve cevaplandırılması gereken yeni sorunları beraberinde getirdi. Bu sırada Muhammed b. Tavîr et-Tancî'nin Kelam ve Mezhepler Tarihi ders notlarında bu konunun ele alındığını tespit ettik. Daha sonra yazdığımız ikinci bir makalede², onun görüşlerini kısaca değerlendirdik ve geniş bir analizini başka bir çalışmaya bıraktık. Muhammed et-Tancî ile ilgili bu sempozyum, böyle bir çalışmanın tamamlanmasına vesile oldu. Daha önce bu yaklaşımlar, genişçe

¹ Bkz.: "The Differentiation of Diyânet and Siyâset according to al-İmam al-Mâturidî", *Secularity and Religion in Muslim Countries: Searching for a Rational Balance*, (International Conference, 1-3 October 2004, Samarkand), ed. Z.I. Munavvarov-R.J. Krumm, Taşkent 2005, s. 178-192; "İmam Mâturidî'ye Göre Diyanet-Siyaset Ayrımı ve Çağdaş Tartışmalarla Mukayesesini", *İslâmiyât Dergisi*, VIII/2 (2005), s.55-69.

² Bkz.: Sönmez Kutlu, "Ehl-i Sünnet Siyaset Anlayışının Dinî Temellerinin Sorgulanması", *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları Dergisi*, I/1 (2008), 7-26 ss.

tahlil edildiğinden, onlar hakkında kısa bilgi vereceğiz. Sonra, kelimî (teolojik) yaklaşıma, din-siyaset ilişkisi konusundaki görüşleriyle yeni bir boyut kazandıran Muhammed b. Tavîr et-Tancı'nın görüşlerinin tespit ve tahlilini yapmaya çalışacağız.

Sosyolojik yaklaşımı benimseyen Ziya Gökalp'e göre, toplumların gelişmesine bağlı olarak işler, meslekler, hizmet alanları, yetki ve uzmanlık alanları çeşitlenmiştir. İş bölümü (Taksîmu'l-A'mâl) neticesinde çeşitli uzmanlık dairelerinin oluşmasıyla, insanlar her bir işi tek başına yapmaktan kurtulmuştur. İş bölümü kaidesi, diğer sahalarda olduğu gibi, dinî sahada ve hizmet alanlarında da geçerlidir.³ Bu durum daha önce var olan dinî velayetin dışında siyasi ve harsi velayet alanlarını ortaya çıkarmıştır.⁴ Gelişmiş cemiyetlerde dinî velayetin dünyevi, siyasi, maddî, hukukî müesseselere şamil olması doğru değildir. Bu sebeple dinî hükümlerin İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren başlayan diyânî-kazâî hükümler ayrımı⁵, daha köklü bir şekilde bugün yapılmalıdır. Çünkü "ilk asırlarda diyani hükümleri bildirmek üzere müftülük, kazâî hükümleri bildirmek üzere kadılık makamları tesis edilmişti."⁶ Ona göre, diyânî-kazâî hükümler ayrımında, vicdan alanına mahsus diyânî hükümler, ibadet ve itikadî içermekte olup ifta makamı olan müftülere bırakılmalıdır; yasama alanına ait kazâî hükümler ise muamelattan (hukuk) ibaret olup kaza makamı olan hukukçulara bırakılmalıdır. Hukuk-

³ Geniş bilgi için bkz.: Ziya Gökalp, "Diyânet ve Kazâ", *İM.*, İstanbul 1915 (1331), Sayı: 35, s. 756 vd.; "Hilafetin Hakiki Mahiyeti", *Hilâfet ve Millî Hâkimiyet* (Ankara 1923 (1339) kitabı içerisinde, 5.

⁴ Ziya Gökalp, "Dinin İctimai Hizmetleri-1", *İM.*, İstanbul 1915 (1331), Cilt: 2, Sayı: 34, s. 742.

⁵ "Hükümler, ahkâm-ı diyâniyye ve ahkâm-ı kazâiyye olmak üzere ikidir. Bunlardan ahkâm-ı diyâniyye, kuvve-i müeyyidesi münhasıran uhrevî olan tekâlif-i dinîyedir. Ahkâm-ı kazâiyye ise, dünyevî bir kuvve-i müeyyideye malik olan tekâlif-i dinîyedir. Binaenaleyh ahkâm-ı kazâiyye dinî ahkâm cinsi dahilinde ise de diyânî ahkâm nevinin haricinde müstakil bir nevidir. Ahkâm-ı kazâiyye bugünkü ıstılaha göre hukuk namı verdiğimiz kaidelerdir. O halde İslamiyette hukuk, ahkâm-ı dinîyye'den ma'dûd ise de, ahkâm-ı diyâniyye'den ma'dûd değildir." Ziya Gökalp, "İttihat ve Terakki Kongresi-1", *İM.*, İstanbul 1916, Sayı: 48, s. 977.

⁶ Ziya Gökalp, "Diyânet ve Kazâ", *İM.*, İstanbul 1915 (1331), Sayı: 35, s. 757.

çular için bu konuda en önemli kaynak her zaman değişebilen örf-tür. Hukukun örf'e bağlı olan kısmı örfün değişmesiyle değişebilir.⁷ Diyânet denilen kısım, kimsenin müdahale edemeyeceği veya tahakküm altına alamayacağı kalbe veya vicdana ait bir alandır.

Din-siyâset ayrımında hukuki yaklaşımı benimseyen Seyid Bey'e gelince, Kur'ân'da devlet ve devlet başkanı ile ilgili şartların belirlenmediğinden ve Hz. Peygamber'in de halife olacak kişiyi tespit etmediğinden hareketle bu işin Müslümanlara bırakıldığını ileri sürer. İslam'ın hem diyanet, hem de siyaseti kapsayan bir din olduğuna, Hz. Peygamber'in de şahsında hem Nübüvvet, hem de siyaset görevinin birleştiğine inanır. İşte bu siyasi görev, Nübüvvet dolayısıyla terettüb etmiş olan İmamettir. O, dini hem tebliğ etmiş hem de uygulamıştır. Bu ise, Müslümanlar üzerinde genel yetki demek olup İslamiyet'in siyasi yönünü oluşturur.⁸ Ancak, peygamberin şahsındaki şeriat koyma yetkisi, hiç kimseye devredilmemiştir. Bunun için imamet/hilafet kelimesinden anlaşılan hükümdettir. Yoksa şeriat koymakta peygamberin vekili ve halefi demek değildir.⁹ Hatta genel yetkiyi elinde bulunduranların veya fakihlerin ortaya koydukları kanunlar veya hükümler, şeriat, din veya ilahi hükümler olarak kabul edilemez.¹⁰ Dolayısıyla buna uygun olarak İbn Hümam'ın hilafetle ilgili fikhî tanımını benimser. Bu tanıma göre hilafet "Müslümanlar üzerinde genel tasarruf (tassarruf-u âmme) hakkına sahip olmak" demektir. Halife'nin sahip olduğu halk üzerindeki genel tasarruf yetkisine, fıkıh dilinde tam idari yetki (velâyet-i âmme) denir. Halife bu kuvveti doğrudan doğruya millettten alır. Bu kuvvet ve bu hakimiyet, milletin kendi hakkıdır. Millet, bunu beyatle halifeye devreder.¹¹ Ona göre, hilafet vekalet türünden bir akit olup karşılıklı icab ve kabul ile gerçekleşir. Bu vekaleti verme yetkisi ise, milletin-

⁷ Bkz.: Ziya Gökalp, "İctimâî Usûl-u Fıkıh", Ziya Gökalp ve Din (Haz.: Orhan Metehan, Kemer yayınları, İstanbul 1994) adlı kitap içerisinde, s. 23-27; "Örf Nedir?", s. 31-43.

⁸ Seyid Bey, *Hilâfet ve Hâkimiyet-i Milliyye*, 7-8.

⁹ Seyid Bey, *Hilâfet ve Hâkimiyet-i Milliyye*, 8-9.

¹⁰ Bkz.: Seyid Bey, *Hilâfet ve Hâkimiyet-i Milliyye*, 11.

¹¹ Seyid Bey, *Hilâfet ve Hâkimiyet-i Milliyye*, 36.

dir. Dolayısıyla hilafette hakimiyetin kaynağı millettir/halktır.¹² Halkın verdiği bu yetkiyi elinde tutan kişi, onu sadece halkın menfaatine kullanabilir, zararına kullanamaz.

Seyid Bey'e göre, ilk zamanlarda hilafet için aranan şartların büyük bir kısmı, artık geçerliliğini yitirmiştir. Mesela, geçmişte halife olacak kişide Kureyşlilik şartı aranırdı. Bunun sebebi " Kureyş kabilesinin, en şerefli ve bilcümle Araplar üzerinde en nüfuzlu olmasıydı. Daha sonra şartların değişmesiyle Kureyş'in eski satvet ve şevketi tamamen zail olduğundan zorunlu olarak bu şartın hükmü kalmamıştır."¹³ Çünkü İslamiyyet, hiçbir kimseye şahsen ve re'sen halk üzerinde tasarrufa yetki vermemiştir. Millet, o kimseye bu yetkiyi vermelidir ki tasarrufa hakkı olabilsin.¹⁴

Seyid Bey, hukuki ve kelamî metinlerden hareketle hilafetin bir çeşit akit olduğunu ve bu akdin karşılıklı beyatle gerçekleşeceğini savunmakta ve buradan hareketle hilafetin bugün için milli hakimiyet anlamına geldiği şeklindeki hukuki bir yaklaşım sergilemektedir.

Din-siyaset ilişkisinde kelamî yaklaşımı benimseyen Ali Abdurrazık'ın temellendirmelerinde en dikkat çekici husus, Nübüvvet/Risâlet ve siyasi liderlik (hükümet) ilişkisini Hz. Peygamber'in şahsında sorgulamış olması ve gündeme taşımış olmasıdır. Ali Abdurrazık, şu köklü sorularla işe başlar¹⁵: "Hz. Muhammed siyasi bir devletin kurucusu, bir hükümetin başkanı, aynı zamanda bir peygamber ve bir dinî birliğin reisi mi idi? Yoksa yalnız bir peygamber mi idi?" O, bu sorulara şöyle cevap verir: Risalet hükümdarlıktan tamamen ayrı bir şeydir. Bu iki makam arasında hiçbir ilişki yoktur. Çünkü Risâlet ayrı bir makam, padişahlık ayrı bir makamdır. Nice peygamberler vardır ki hükümdarlık yapmamışlardır. Nice hükümdarlar vardır ki risalet payesine sahip değildir. Peygamberle-

¹² Bkz.: Seyid Bey, *Hilâfet ve Hâkimiyet-i Milliye*, 25-26.

¹³ Seyid Bey, *Hilâfet ve Hâkimiyet-i Milliye*, 23.

¹⁴ Seyid Bey, *Hilâfet ve Hâkimiyet-i Milliye*, 25.

¹⁵ Ali Abdurrazık, *el-İslâm ve Usûlu'l-Hukm*, III. Baskı, Mısır 1925, s. 47.

rin çoğunluğu, sadece risalet görevini yerine getirmişlerdir."¹⁶ Dine davet, Allah'a imana çağrıdır. Bu davetin esasını, açık ve seçik bir şekilde dinin anlatılması oluşturur. Etkileyici yollarla ve ikna ile kalbleri kazanmak söz konusudur. Bu davette, cebre ve ikraha asla yer yoktur. Çünkü hiçbir peygamber, kılıç zoruyla insanları Allah'a imana çağırmamıştır. Hz. Peygamber'in risaletinde temel ilke, diğerlerinde olduğu gibi, vaaz ve irşada başvurmak, asla cebir ve zor kullanmamaktır. Eğer bunlar olsaydı, o zaman Hz. Peygamberin bir hükümdarlık kurmak istediği veya İslami bir hükümet oluşturmak istediğini söyleyebilirdik. Çünkü hükümetler, kılıçla, zor ve baskıyla kurulurlar.¹⁷ Hz. Peygamber, asla böyle bir devlet kurmaya teşebbüs etmemiştir. O, bir dinî davetin peygamberidir ve sadece din getirmiştir. Bu davetin, hükümdarlık arzuları ve devlet kurma hırsıyla yakından uzaktan ilişkisi yoktur. Onun bir memleketi veya hükümeti yoktur. O, asla bir hükümdar değildir.¹⁸ Onun nebevi hakimiyet oluşturması veya siyasi faaliyet sayılabilecek bazı teşebbüslerde bulunması, risalet görevi dışında bir faaliyettir ve bunlar Allah tarafından vahy edilenlerin bir parçası değildir.¹⁹ Ali Abdurrazık, Nübüvvet yetkisi ve siyâset yetkisi arasında bir karşılaştırma yaparak şu tespitlerde bulunur: "Hz. Peygamber'in resul olmakla sahip olduğu yetki/velâyet ile padişahlarla emirlerin sahip olduğu yetki birbirinden farklıdır. Peygamber'in resullüğü taraftarları üzerindeki manevi bir velâyettir ve kaynağı kalbin imanıdır. Hakimlerin yetkisi ise, kalplerle alakası olmayan maddi bir yetkidir. Peygamberlik yetkisi, hidayet ve irşad yetkisidir. Hakimlerin velayeti hayatın maslahatlarını idare ve yeryüzünü imar yetkisidir. Birisi Allah için, diğeri insanlar içindir. Birisi dinî liderliktir, diğeri siyasi liderliktir."²⁰

¹⁶ Ali Abdurrâzık, *el-İslâm ve Usûlu'l-Hukm*, s. 49.

¹⁷ Ali Abdurrâzık, *el-İslâm ve Usûlu'l-Hukm*, s. 51-52.

¹⁸ Ali Abdurrâzık, *el-İslâm ve Usûlu'l-Hukm*, s. 64.

¹⁹ Ali Abdurrâzık, *el-İslâm ve Usûlu'l-Hukm*, s. 54-55.

²⁰ Ali Abdurrâzık, *el-İslâm ve Usûlu'l-Hukm*, s. 69.

Ali Abdurrazık, Hz. Peygamber'in şahsında onun nübüvvet ve tebliğ görevinin varlığını savunurken, siyasi liderliği ve devlet kurma gibi bir görevinin olduğunu reddetmektedir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in devlet başkanlığı gibi bir görevi olmadığı gibi onun kurduğu bir devlet de yoktu. Bu konuda Ali Abdurrazık, sorunu kelami açıdan açıkça ortaya koyamadığı için vardığı sonuçlar kendi içinde çelişkiler barındırmaktadır. Çünkü Hz. Muhammed'in kurduğu devlet kurumsallaşma sürecini tamamlamamış olsa da, ordusu olan, halkı olan, sınırları bulunan, diğer devletlerle ve kabilelerle anlaşmalar düzenleyen bir devlet idi. Hz. Muhammed'in, bir devlet başkanı olarak düşman üzerine ordu gönderilmesi, asilerin cezalandırılması, beytü'l-mal ve zekat gelirlerinin toplanması ve yerlerine dağıtılması, kadı ve resmi görevlilerin tayini, kafirlerle ve kabilelerle antlaşma yapılması ve ganimetlerin bölüştürülmesi gibi bazı idari tasarruflarda bulunduğu herkesçe bilinmektedir. Buna rağmen, Medine dönemine kadar amaçları arasında bir devlet kurmak ve onun lideri olmak gibi bir şey söz konusu değildi. Bu sebeple o kendisini bir melik (kral) ismiyle isimlendirmede. Yaşanan süreç, böyle bir teşkilatlanmayı zorunlu kıldı. Hz. Peygamber'in kurmuş olduğu site devletine başkanlığını kabul etmeyerek ve onun risalet görevi üzerinde yoğunlaşan Ali Abdurrazık, bu sorunu kelamî açıdan çözümlmeye teşebbüs etti, ancak yeterince açıklayamadı. Muhammed b. Tavî et-Tancı, Allah tarafından Hz. Muhammed'e verilen Nübüvvet-Risalet görevi içerisinde devlet başkanlığı görevinin bulunup bulunmadığı şeklindeki hayati bir soruyu, kelamî yaklaşım çerçevesinde, yeniden tartışmaya açtı. Bu konudaki görüşlerini analizine geçmeden önce, onun din, dinin temel alanları ve amaçları, akıl ve vicdanın bu amaçları gerçekleştirmekteki rolü; insan hürriyeti, İslam devletinin görevleri konusundaki görüşlerini genel olarak analiz etmek yararlı olacaktır.

Muhammed b. Tavî et-Tancı, Allah'a boyun eğme ve teslimiyeti düzenleyen bir düsturun ismi olarak dini şöyle tarif eder:

Din; sağlam akıl sahiplerini, kendi iradeleriyle iyiyi tercih etmeleri sebebiyle, onları hayra ileten kanundur.²¹ Bu dinde, boyun eğme ve ibadet, hakikatte ancak ihlastan doğar, ihlasta ise ikrah (zorlama) yoktur. Çünkü “dinde ikrah yoktur.”²²

Muhammed et-Tancî, Cibril hadisinden hareketle İslâm’ın emirlerini, mahalli kalb olan iman ve itikad kısmı (akîde) ve Müslümanların örfünde “şeriat” adı verilen “insan uzuvlarının yerine getireceği amel ve hareket kısmı olmak üzere ikiye ayırır. Ona göre, İslâmî öğreti, Müslüman’ın itikadını da hareket tarzını da kapsar. Ayrıca Müslüman, inancında ve amelinde ihlâslı olmakla mükelleftir.²³ Akîde ile şeriat, İslâm’ın hakikatini teşkil ederler. Akîde ile şeriat Müslümanın aklı, kalbi, hayatı ve davranışlarında gerekli yerini almadıkça İslâm’ın hiçbir mana ve hakikati kalmaz. Akîde, şeriatın üzerinde bina kılındığı esastır. Akîde ve şeriatın her ikisi gerçekleşince kurtuluş yolu da gerçekleşir.²⁴ İslâm’ın gerek akîde, gerek şeriat alanındaki talimatına muhatap olanların hepsi, onun kendilerine tanıdığı haklar ve yerine getirilmesini istediği vazifeler hususunda eşittir. Burada erkek kadından, başkan yönetilenden ve zengin fakirden ayrılmaz. Bilakis Müslümanlık herkesi Allah’ın yanında aynı dereceye indirir. Onları, renkleri, riyasetleri, zenginlikleri, soy veya şerefleri Allah’a yaklaştırmaz. Allah katında insanların dereceleri, ancak imanları, istikametleri ve sâlih amelleri yoluyla yükselir.²⁵

Muhammed b. Tavî et-Tancî’ye göre, din, insanların tarih boyunca, bütün aklî ve ruhî kuvvetleriyle anlamaya ve gerçekleştirmeye çalıştığı, “hayır, hak ve güzellik (cemâl)” olmak üzere üç büyük gayeyi gerçekleştirmeyi hedef edinmiştir. Din, bu gayeleri gerçekle-

²¹ Muhammed b. Tavî et-Tancî, “Kelâm İlmi”, *İslâm Düşüncesi Üzerine Makaleler* (ed. Sönmez Kutlu, Ankara 2011) adlı kitap içerisinde, s. 204-205.

²² 2. Bakara, 256.

²³ Muhammed b. Tavî et-Tancî, “İslam Mezhepleri Hakkında Düşünceler”, *İslâm Düşüncesi Üzerine Makaleler* (ed. Sönmez Kutlu, Ankara 2011) adlı kitap içerisinde, s. 238.

²⁴ et-Tancî, “İslam Mezhepleri Hakkında Düşünceler”, s. 239.

²⁵ et-Tancî, “İslam Mezhepleri Hakkında Düşünceler”, s. 240.

tirmek için insanı sorumlu kılmış ve belli işleri yapmak için yaratılıştan sahip olduğu güçlerinden hiç birisinin etkinliklerini durdurmasını, iptal etmesini, gayelerine ulaşmayı engellenmesini veya o işlerden birini yapamayacak hale getirmesini istememiştir. Çünkü o, insanı olduğu gibi, bütün güçleriyle, içgüdüleriyle ve meyilleriyle kabul etmiştir. Din, insanı, sahip olduğu güçleri iyilik yapmak veya kötülük yapmak için kullanmaya güç yetiren bir yetkinlikte görür. Dinin asıl hedefi, insanın, sahip olduğu bu güçlerini, eylemlerini düzgün yapmaya ve kendisini mutlu edecek işler yapmaya yöneltmesidir.²⁶ Bu sebeple, "din, hitabını, emir ve nehyini, fikir, vicdan ve irâde kuvvetiyle mümtaz olan insana yöneltmiş ve onu seçmiştir."²⁷

İnsanın hür oluşunu onun kendi yapısı gereği olduğunu savunan Muhammed et-Tancî, bunu onun akıl ve vicdan sahibi olmasıyla temellendirmeye çalışır. Şöyle ki onun aklının hür oluşu, cisminin ve ruhunun hür oluşu demektir. İnsanın özgürlüğü, onun melekeleri arasında bir denge kurulmadan ve onun kuvvetlerinin, içlerinden bir kuvvetin azgınlık ve taşkınlığından sâlim olmadan gerçekleşemez. Dolayısıyla insanın bir yönünün diğer yönlerini bastırıp sindirmesine, din nazarında "hürriyet" denilmez. Din nazarında ve mantığında "insanın vicdanı hürdür."²⁸ Vicdan, insanın insanlara karşı ve içinde yaşadığı cemiyete karşı nasıl davranacağını temel ilkelerini verir. Vicdanın görevi, insanın iyi olan şeyi anlamasına ve kendisinin de iyilik yapan bir kimse olmaya çalışmasına; kötüyü ve yanlışını anıyıp ondan hoşlanmayarak uzaklaşmasına yardımcı olmaktır. Mesela; din güzelliği (cemal) korumak istediğinde, sadece onun anlaşılması ve anlamının anlatılmasıyla yetinmez. Aynı zamanda insandan gidişatının güzel olmasını istediğinden onun insan hayatında tatbik edilmesiyle de uğraşır. Başka bir deyişle iyi ve güzel söz söylemesini, işlerini güzel yapmasını, ahlâkının güzel olmasını; düşüncesinde, hislerinde ve işlerinde insanlığın güzelliğini yansıtmalarını ister. Kısaca dinin yukarıdaki yüce gayeleri himaye

²⁶ et-Tancî, "İslam Mezhepleri Hakkında Düşünceler", s. 29-30.

²⁷ et-Tancî, "İslam Mezhepleri Hakkında Düşünceler", s. 29.

²⁸ et-Tancî, "Mezhepler Tarihi", s. 98.

etmesi, onların doğrudan doğruya pratik yönlerini hedef aldığı, iyiliği ve güzelliği insanın hayatında ameli olarak gerçekleştirmek isteği anlamına gelir. Dinin yerleşmesini istediği yüceliklere, gayelere ve hedeflere ulaşmak amacıyla, anlatmak ve açıklamak için kullandığı vasıtaların kıymetleri kendiliklerinden olmayıp, onların kıymetleri, sonuçlarına ve onlarla ulaşılan gayelere göredir.²⁹ İşte üç yüksek gâyenin korunmasıyla ilgili dinin asıl hedefi budur. Bunlara ulaşmasını sağlayan her şey, gaye değil birer araçtır.

Muhammed et-Tancî, “dinin korunması, nefsin korunması, aklın korunması, neslin korunması, malın korunması ve ırzın korunması”³⁰ gibi temel hak ve özgürlüklere İslâmiyet’in çok önem verdiğini, bu sebeple onların hemen hemen bütün dini hükümlerin dayanağı olarak alınması gerektiğini vurgular. Çünkü İslâm dini, insan hayatının devam etmesini sağlayan bütün yolları vâcib kılmıştır. Eğer hayatı devam ettirmek bunlardan birini terk etmekle mümkün olabiliyorsa, o zaman o vâcibi terk etmek gereklidir. Örneğin abdest alınca hasta olmaktan korkan kimse, abdest almayıp teyemmümle namaz kılacaktır. Oruç tutunca hasta olmaktan korkan kimseye oruç vâcib olmaz; hacca gidince hayatı tehlikeye girecek kimseye de hac vâcib olmamaktadır. İslam, çaresiz duruma düşmüş olan kimse için, kendini helâk olmaktan kurtarmak için, haram olan şeylerden yeme ve içmeyi ona vâcib kılmaktadır. Mesela, bazı müçtehitlere göre, hayatın korunması söz konusu ise zaruret halinde haram olan ölmüş hayvan etinin yenmesi helal olmakta ve şarabın içilmesi de câiz olmaktadır. Cihadın meşru kılınmasının sebebi de, hayatın korunmasını sağlamaktır.³¹

Dinin ana konularından olan ameller, ibadetler ve muamelat’tan oluşur. Muamelat, “insanın gerek fertlerle gerekse toplumla ilişkilerini ve toplumsal ilişkileri” kapsar. İslâmiyet’in vazîfesi, bu ilişkilerin şeklini ve bu işlerin nasıl makbul olacağını açıklamaktır. Mese-

²⁹ et-Tancî, “İslam Mezhepleri Hakkında Düşünceler”, s. 30.

³⁰ Geniş bilgi için bkz.: et-Tancî, “İslam Mezhepleri Hakkında Düşünceler”, s. 37-46.

³¹ et-Tancî, “İslam Mezhepleri Hakkında Düşünceler”, s. 38.

lâ, insanın hanımına, evlatlarına, ana babasına ve kardeşlerine karşı nasıl davranacağını gösteren ilkeler, başka bir deyimle âilenin kuruluşu ile ilgili esaslar ile bir Müslümanın başkalarıyla yapacağı alış veriş ve başka ilişkiler bu bölüme girer.³² Toplumlar arası ilişkilere gelince, bu İslâm devletinin gayr-i Müslim devletlerle olan ilişkisini ifade eder.³³ İslam'ın emir ve yasaklarının ilk hedefi, insanlar arasında adaletin gerçekleştirilmesidir.³⁴ İslam, bu yolda kolaylık ve yumuşaklık tarafının gözetilmesini; zorluk ve zorlaştırmaktan uzak durulmasını emretmiştir.³⁵

Dünya ve ahiret hayatındaki öneminden dolayı İslâmiyet, mala değer vermiş, onu korumayı ve boş yere zâyî etmemeyi İslâm'ın önemli esaslarından saymıştır.³⁶ Mal, bu dünyada İslâmî ve insanî gayelerin gerçekleştirilmesinin bir vasıtası olabilir. Ama malı, sırf mal olduğundan dolayı ve mal sevgisi için istemek, sahibini malın esiri yapar. İslâm'da matlup olan ve övülen mal inananlar için ahiret hayatında, sahibine, Allah indinde sevap kazandıran maldır. Böylece mal, sahibi için ahiret hayatının kazanılmasına vasıta olmaktadır. Böyle bir malı silah gücü ile alana, azgın (bağy), adı verilir. Hâriciler, âsi olduklarını ilan ederek, insanların mallarını zorla ellerinden almışlardır. Bunlarla savaşmak devletin görevidir. ³⁷ Bu sebeple İslâmiyet devletin bütünlüğünü korumak için bu gibi azgınlarla savaşmayı³⁸ meşru kılmıştır.³⁹

İslam devletinin başına geçecek kişinin kim olacağı konusuna gelince, Muhammed et-Tancî, "Sakîfe" hadisesinden hareketle, devletin işlerini yürütecek kişinin seçiminin ümmete bırakıldığı ve emirliğin Kureyş kabilesine ait olmasının Cahiliyye döneminden

³² et-Tancî, "İslam Mezhepleri Hakkında Düşünceler", s. 35.

³³ et-Tancî, "İslam Mezhepleri Hakkında Düşünceler", s. 35.

³⁴ 16. Nahl, 90; 4. Nisâ, 58.

³⁵ 2. Bakara, 185.

³⁶ et-Tancî, "İslam Mezhepleri Hakkında Düşünceler", s. 41.

³⁷ et-Tancî, "İslam Mezhepleri Hakkında Düşünceler", s. 43.

³⁸ 5. Mâide, 36.

³⁹ et-Tancî, "İslam Mezhepleri Hakkında Düşünceler", s. 43.

devam eden bir siyasi gelenek olduğu tespitlerinde bulunur ve bu fikirlerini şöyle açıklamaya çalışır:

“Gerek Ensâr ve gerekse Muhacirlerden hiçbiri İslâm ümmetinin idaresi için Peygambere halife olacak zatın kim olacağı hususu araştırılırken bu konuda Rasûlullah’tan naklen tek hadis olsun zikretmemiştir. Ne hilafet ne de halife meselesinde delil arandığı ve ona şiddetle ihtiyaç hissedildiği bir sırada delilin zikredilmemesi bu mevzuda Peygamber’den varid olmuş Ensâr ve Muhacirin bildiği bir hadisin bulunmadığına delalet eder.⁴⁰ ... Riyaset cahiliyet devrinden itibaren Kureyş kabilesine ait olmuştur. Nübüvvet de onların içinde zuhur etmiştir. Araplar; Ebubekir’in de hutbesinde söylediği gibi emirliği ancak Kureyş kabilesine ait bilmiştir.⁴¹ ... Ashâb-ı Kirâm’ın hilafet mevzuunu münakaşa tarzı, halife tayinindeki metotları ve bu meyanda ileriye sürdükleri deliller, bütün bunlar delalet etmiştir ki, Rasûlullah’ın (s.a.v) şahıs olarak bir halife tayin etmemiş ve bu işi devlet işlerini idare etmeye muktedir ve elverişli gördükleri bir kimseyi riyasete seçmek üzere İslâm ümmetine terk etmiştir. Sahabenin çoğunluğu hilafeti böyle anlamıştır.”⁴²

Muhammed et-Tancî, İmamiyye’nin imanın rükünlerine imamete (hilafete) inanmayı eklemesini ağır bir dille eleştirmiştir. O, önce Şia’nın imamet hakkındaki görüşlerini ortaya koymuş ve daha sonra bu görüşlerin eleştirisine geçmiştir. Şöyle ki, Şia’ya göre, “her Müslüman veya müminin, imametin de nübüvvet gibi ilahi bir müessese olduğuna inanması gereklidir. Nasıl ki, Cenabı Allah, kullarından dilediğini risalete seçer ve onu, kendi tarafından Peygambere ve risaletine bir delil olan mucizelerle teyid ederse, aynen böylece dilediğini imamete seçer ve Peygamberine bunu haber vermesini ve kendisinden sonra, kendisinin yaptığı vazifeleri ifa edecek bir imam olarak tayin etmesini emreder. Şu kadar var ki, imama Peygamber gibi vahiy gelmez. İmam ahkamı, ilahi tasvip ve irşad ile Peygamberden alır. Peygamber Allah’tan, imam da Peygamberden tebliğ

⁴⁰ et-Tancî, “İslam Mezhepleri Hakkında Düşünceler”, s. 108.

⁴¹ et-Tancî, “İslam Mezhepleri Hakkında Düşünceler”, s. 109.

⁴² et-Tancî, “İslam Mezhepleri Hakkında Düşünceler”, s. 109-110.

eder.”⁴³ Muhammed et-Tancî, Şia'nın Hz. Ali'nin hilafetle ilgili durumunu desteklemek için özel ve gizli bir ilme dayanmalarını, Arapların cahiliye devrine dönüşü olarak kabul edilebileceğini ileri sürer. Çünkü onlar cahiliye döneminde ruhani lider için, kehanet ve sihir gibi özellikler veya insanların bilemeyeceği ancak ruhani liderlerin vakıf olabileceği gizli bir ilim isnat ederler. Zira onlara göre, Hz. Ali'ye vahiy indirildiğini tasavvur etmek mümkün değildir. Ama Peygamber, diğerlerini haberdar etmediği özel ilmi Ali'ye öğretmiştir. Aslında o zamanki Arap siyasi düşüncesi, eski cahiliye alışkanlığının tesiri ile, hala böyle fikirlerin etkisi altında kalabilecek durumda idi. Bu sebeple Hz. Ali taraftarları bu kültürde yetişmiş insanları bu yolla etkilemek istedi.⁴⁴ Sonuç olarak, Şiilerle Sünnilerin hilafet hakkındaki görüşleri birbirinden ayrıdır. Ehl-i Sünnete göre, hilafet dinin asıllarından ve akaidinden değildir. O sadece dinin fûrûatına dair bir meseledir. Bunun çözümü, İslam toplumuna bırakılmıştır. Onlar kimi ehil görürler ise, onu seçerler.⁴⁵ Aslında Hz. Muhammed'in kendinden sonra bir halife tayin etmemesi İslam'ın ruhuna daha uygundur. Bu tutumu, İslam dünyası açısından hem daha doğru hem de daha hayırlı olmuştur.⁴⁶

Hz. Muhammed'in şahsında, onun “devlet başkanlığının Peygamberlik mefhûmuna dahil edilip edilemeyeceği tartışması”na, klasik dönem kelimî eserlerde, birkaç istisna ile⁴⁷, bu haliyle pek rastlanmamaktadır. Ancak bu sorun, fıkıh kitaplarında peygamberin fiillerinin veya sünnetinin sınıflandırılması tartışmalarında onun kadılık sıfatıyla veya müctehid sıfatıyla yaptığı tasarruflar ve benzeri şekillerde dolaylı olarak ele alınmıştır. Muhammed et-Tancî, bu eserlerdeki tasniflerden hareketle, Hz. Muhammed'in sahip olduğu sıfatları şöyle sınıflandırır: a) Hz. Muhammed Allah'ın resûlü idi.

⁴³ et-Tancî, “İslam Mezhepleri Hakkında Düşünceler”, s. 117.

⁴⁴ et-Tancî, “İslam Mezhepleri Hakkında Düşünceler”, s. 113.

⁴⁵ et-Tancî, “İslam Mezhepleri Hakkında Düşünceler”, s. 118.

⁴⁶ et-Tancî, “Mezhepler Tarihi”, s. 105.

⁴⁷ Mâturîdî bunlardan biridir. Geniş bilgi için bkz.: “İmam Mâturîdî'ye Göre Diyanet-Siyaset Ayrımı ve Çağdaş Tartışmalarla Mukayesesi”, *İslâmiyât Der-gisi*, VIII/2 (2005), s.55-69.

b)Hz. Muhammed müftî idi. c) Hz. Muhammed, kadı (hâkim) idi. d) Hz. Muhammed İmam, yani devlet başkanı idi. e) Hz. Muhammed bir insandı. O, bütün bu sıfatlarıyla, sünnetin tanımında yer aldığı gibi, söz söylemiş, eylemde bulunmuş ve başkalarının bazı davranışlarını onaylamıştır.⁴⁸

Muhammed et-Tancî, Hz. Muhammed'in şahsında din-siyaset ilişkisi ile ilgili sorunun tartışmasına geçmeden önce, onun müftülük ve kadılık görevlerinin sınırlarını çizmeye çalışır. Ona göre, Peygamber, "tebliğ ve iftâ görevlerinde, bir hüküm yerine getiren ve infâz eden" durumunda değildir. Sadece nakil ve anlayış bakımından tebliğ edici olmakla birlikte tebliğleri ve fetvaları, itâât edilmesi gerekli hükümlerdir. Kazâ görevine gelince Peygamber, hakim olarak hüküm verdiğinden onun hükmünün infazı gereklidir. Bu açıdan onun hükmü zorlayıcıdır. Hz. Peygamber burada, hâkimlerin usûlüne göre hareket eder; yani şahit ister, yemin, ikrar v.s. gibi yollara başvurur. Hz. Muhammed'in tebliğ ve fetva vazifeleri, kendisinden, âlimlere mîras olarak geçmiş olduğundan, bunları yapmak için, bir kimsenin izin almasına ihtiyaç yoktur. Bu konuda kendisini yetkili hisseden her Müslümanın, bunları yapması vâcib olur. Bu bakımdan bir âlimin, öğretmek için; bir müftünün de fetva vermek için, herhangi bir makamdan veya bir şahıstan bir izin almaya ihtiyacı yoktur.⁴⁹ Hz. Peygamber, bir şeyi Allah'tan tebliğ edici ve müftü olarak buyurmuşsa, o tebliğ ettiği veya iftâ ettiği şeye uymaya hiç kimseyi zorlamaz. Çünkü onun tebliği ve fetvası geneldir ve bütün Müslümanları kapsar.⁵⁰ Fakat Hz. Muhammed'in kazâ görevine gelince, bu konuda verdiği hükümler insanlar arasında bağlayıcı olup infâz edilmesi gerekir. Hiçbir kimse, kendiliğinden böyle bir hüküm vermeye kalkışamaz ve devlet başkanının izni olmaksızın hâkimlik görevini yüklenemez. Bu görev, idarî bir iş olduğundan

⁴⁸ et-Tancî, "İslam Mezhepleri Hakkında Düşünceler", s. 60-61

⁴⁹ et-Tancî, "İslam Mezhepleri Hakkında Düşünceler", s. 62.

⁵⁰ et-Tancî, "İslam Mezhepleri Hakkında Düşünceler", s. 64-65.

kadıyı, ancak idarenin başındaki kimse tayin eder. Hiç kimse, kendini kadı tayin etme yetkisine sahip değildir.⁵¹

Hız. Muhammed'in devlet başkanlığına gelince, Muhammed et-Tancî, onun İslâm toplumunun başkanı olduğunu ve başkan sıfatıyla, yani İslâm topluluğun yöneticisi olarak sözler söylediğini ve eylemlerde bulunduğunu kabul eder. Çünkü Hız. Muhammed'in, ona göre, "kafirlerle, Hârici olan âsilerle ve kendileriyle savaşılmasına karar verilen kimseler üzerine ordular gönderilmesi, Beytül-Mal'in mallarının mahallerine harcanması, gelirlerinin de yerlerinden toplanması, vâlilerin ve kadıların tayin edilmeleri, ganimetin taksim edilmesi ve diğer kimi fiilleri"⁵² bu bölüme girmektedir. Ancak onun bazı tasarruflarının, müfti, kadı veya devlet başkanlığı sıfatlarından hangisiyle gerçekleştiği konusunda tartışmalar yaşanabilir. Mesela; "Harp esnasında düşmandan birini öldüren kimse onun üzerindeki alabilir." hadisini Peygamberimiz, müftü sıfatıyla söylemiş olabilir. Eğer o bu sözü müftü sıfatıyla söylediyse, umûmîlik ifade eder. Bu durumda harbe iştirak eden her Müslüman, öldürdüğü düşmanın sahip olduğu şeyleri alma hakkına sahip olur. Fakat Hız. Peygamber, bu hadisi kadı veya İmam sıfatıyla buyurmuşsa, harbe iştirak eden hiç kimse devlet başkanının izni veya hükmü olmaksızın ganimetten bir şey alamaz. Muhammed et-Tancî, harpte öldürülenlerin üzerindeki eşyayı ve ganimetleri mücahidlere dağıtma yetkisinin, özellikle devlet başkanının vazifeleri arasında yar aldığını savunur.⁵³

Muhammed et-Tancî, din-siyaset ilişkisi sorununu, Hız. Muhammed'in şahsının dışına taşıyarak, "nübüvvet-siyaset ilişkisi" şeklinde tamamen kelimî bir sorun olarak tartışır. Bu konuda, oldukça önemli şu iki soruyu⁵⁴ sorar ve onlara cevaplar arar:

⁵¹ et-Tancî, "İslam Mezhepleri Hakkında Düşünceler", s. 61-62.

⁵² et-Tancî, "İslam Mezhepleri Hakkında Düşünceler", s. 63.

⁵³ et-Tancî, "İslam Mezhepleri Hakkında Düşünceler", s. 64.

⁵⁴ et-Tancî, "İslam Mezhepleri Hakkında Düşünceler", s. 63.

1. İmamet ve İslâm topluluğunun başkanlığı görevi, Peygamberlik ve elçilik mefhumu içine girer mi?
2. Peygamberimiz, şu fiilleri işledi veya şu sözleri söyledi dediğimizde, onları Peygamber ve rusûl olarak mı yapmıştır, yoksa başkan olması sıfatıyla mı yapmıştır?

Muhammed et-Tancî, Rasûlullah'ın devlet başkanlığının nübüv-vete dâhil olup olmaması hususunda ortaya koyduğu sorularla ilgili kendi görüşünü analiz etmeden önce, İslâm âlimlerinin ve özellikle 19. ve 20. yüzyılda yaşayan alimlerin ileri sürdüğü görüşleri iki grupta toplar⁵⁵:

1. "Peygamberimiz, Müslümanların imamı ve başkanı olmasından ötürü, bütün sözleri ve fiilleri, kendisinden peygamber olarak sâdır olmuştur. Hepsi de Allah'tan vahyolunmuş itibar edilir."
2. "İmamet, yani Müslümanların başkanlığı vazîfesi, Peygamberliğe dâhil değildir. İmamet, peygamberlik mefhumunun dışındadır. Peygamberin ve peygamberliğin şartları arasında, o kimsenin ümmetinin başkanı olması şartı yoktur. Hz. Muhammed'den önce, kavminin idâresini üzerine almamış peygamberlerin gelip geçtiği zikredilmiştir."

Muhammed et-Tancî, Hz. Muhammed'in devlet başkanlığı (İmamet) görevinin peygamberliğine dahil olmadığını şeklinde formüle edilen ikinci görüşü benimser ve onun hayatından bazı örneklerle konuyu açıklar. Şöyle ki, tarihin tespit ettiğine göre, Hz. Peygamber birkaç kere Medine'ye kendi yerine idareciler bırakmıştır. Onun, bu kişileri kendine halife olarak tayin etmesi, şüphesiz, peygamberlik vazîfesini yürütmek için onları halife kıldığını göstermez. Aksine peygamberlik dışında olan idari işlerde onları halife kıldığını gösterir. Bundan dolayı, her hangi bir kimsenin Peygamberimizin İmam (devlet başkanı) sıfatıyla yaptığı tasarruflarını, devlet başkanının

⁵⁵ et-Tancî, "İslam Mezhepleri Hakkında Düşünceler", s. 63.

izni olmaksızın yapması câiz değildir.⁵⁶ Peygamberimizin kadılık ve devlet başkanlığı, idarî sıfatlardır. O, bu iki sıfatla hüküm vermişse, hiç kimse kazâ ve imamet vazîfelerini, kendi kendine, üzerine alamaz. Bilakis, bu iki vazîfeyi yürütmesi için devletin iznini alması gerekir.⁵⁷

Sonuç olarak klasik kelimî ve fikhî kaynaklarda “din-siyaset ilişkisi” tartışmaları Hz. Muhammed’in kendinden sonra devlet başkanı (İmam) olarak birini tayin edip etmediği, devlet başkanı olacak kişilerde aranan şartlar, halifelerin meşruiyeti ve benzeri konular etrafında odaklanmaktaydı. Osmanlının yıkılışı, hilafetin kaldırılması ve İslam dünyasında laiklik tartışmalarının etkisi ile, modern dönemde bu sorun sosyolojik, hukukî ve kelimî yaklaşımlarla yeniden ele alınmaya ve tartışılmaya başlamıştır. Muhammed et-Tancî, bu sorunu hem kelamın hem de fikhin verilerini kullanarak analiz etmiştir. Ancak o, “din-siyaset ilişkisi” sorunuyla ilgili yaklaşımlardan kelimî (teolojik) yaklaşıma yeni bir boyut kazandırmıştır. Çün-

⁵⁶ Muhammed et-Tancî, Hz. Muhammed’in müftü, kadı ve devlet başkanı sıfatıyla verdiği hükümlerle ilgili bir kaç hadisi örnek olarak tahlil eder: 1. Ebû Sufyan’ın karısı Hind bintü Utbe, Peygamberimize kocası Ebû Sufyan’ı şikâyet etti. Kocasının kendisi ve çocuklarına nafaka konusunda çok cimri davrandığını söyledi. Peygamberimiz Hind’e şöyle buyurdu: “Ebû Sufyan’ın malından, sana ve çocuklarına yetecek kadar al.” Peygamberimizin bu hadîste Ebû Sufyan’ın karısına, onun izni olmaksızın malından kendine ve çocuklarına yetecek kadar almasını emretmiştir. Eğer bu hadîs, Peygamberimizden müftü sıfatıyla sadır olmuşsa- fetvâ sıfatı genel olduğundan- bu konuda devletin iznine ihtiyaç yoktur. Bundan dolayı, borçlu olan kimseden, hakkını almak imkânına sahip olan herkes, hakkını, onu vermek istemeyen kimsenin iznine muhtaç olmadan alabilir. Fakat bu hadîs Peygamberimizden kadı (hâkim) sıfatıyla sadır olmuşsa, hak sahibinin hakkını, hâkimin hükmü ve izni olmaksızın alması câiz değildir. 2. “Harb esnasında düşmandan birini öldüren kimse onun üzerindeki alabilir.” Bu hadîs de aynı şekilde Peygamberimizden müftü sıfatıyla sadır olmuş olabilir. Fetvâ sıfatı umûmî olduğu için, harpten her Müslüman öldürdüğü düşmanın mâlik olduğu şeyleri alma hakkına sahip olur. Fakat Peygamberimiz bu hadîsi, kadı veya İmam sıfatıyla buyurmuşsa, cihadda devlet başkanının izni veya hükmü olmaksızın ganimetten bir şey almaya hiç kimsenin hakkı olmaz. Ganimetlerin takdir edilmesinin münhasıran devlet başkanının vazîfelerinden olduğunu öğrendiğimiz zaman, harpte öldürülenlerin üzerindeki eşyayı ve ganimetleri mücahidlere dağıtacak kimsenin, sadece devlet başkanı olduğunu anlarız.” Bkz.: et-Tancî, “İslam Mezhepleri Hakkında Düşünceler”, s. 64.

⁵⁷ et-Tancî, “İslam Mezhepleri Hakkında Düşünceler”, s. 65.

kü o, bu sorunu Hz. Peygamber sonrası siyasi tecrübeden hareketle değil, Hz. Peygamber'in şahsında "nübüvvet-siyaset" ilişkisi tartışmasına dönüştürerek onun devlet başkanlığı görevinin nübüvvet mefhumuna dahil olup olmadığı üzerinde odaklanmıştır. Bunu yaparken fıkıh usûlünün verilerinden de yararlanmıştır. Muhammed et-Tancî'nin çözümlemeleri, içinde yetiştiği Arap toplumlarında yaygınlık kazanan "İslam, din ve siyasettir." şeklindeki *İhvan-ı Müslimin*'in yaklaşımıyla çelişmektedir. Onun yaklaşımının farklılığı, Türkiye'deki laiklik tecrübesine yakından tanık olmasının bir neticesi de olabilir. Fakat Ebû'l-Muîn en-Nesefî'nin *Tabsıratu'l-Edille*'si ile ilgilenmesi sonucu öğrenmiş olduğu İmam Mâturidî'nin peygamberlerin şahsında ortaya atıp savunduğu "diyanet-siyaset" ayrımı görüşünden de etkilenmiş olabileceği kanaatindeyiz. Ancak İmam Mâturidî'nin hayatı ile ilgili önemli makalesini bu esere dayanarak yazmasına rağmen, sorunu analiz ederken onun görüşüne hiç değinmemesi etkilenme konusunda şüphelerin devam etmesine sebep olmaktadır.